

Література:

1. Бурдые П. Социология политики / пер. с фр. Soio-Logos. Москва, 1993. 336 с.
2. Качанов Ю. Агенты поля политики: позиции и идентичность. *Вопросы социологии*. 1992. № 2. URL: <http://sociologos.net/voprosi-sociologii-2-1992>.
3. Ротман Д. Политическое поле изменяющегося государства: структура, особенности функционирования и возможности социологического исследования. *Социология*. 2004. № 4. С. 31–42.
4. Розов Н. Концепция конфликтной динамики и главные развилки февральской революции. *Вестник Томского государственного университета*. 2017. № 421. С. 41–52.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-12>

**КОНЦЕПТОСФЕРА ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ І МЕНТАЛЬНІ
КАРТИ: СИНТЕЗ НАУКОВИХ І ПОПУЛЯРНИХ ПІДХОДІВ
ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ**

Яковлєв М. В.

*кандидат політичних наук, доцент,
керівник НОЦ «Школа політичної аналітики»,
завідувач кафедри міжнародних відносин
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Головною метою цієї доповіді є демонстрація зв'язків методологічного рівня між ментальними (мисленневими або когнітивними – як варіанти перекладу, або навіть «інтелект-картами») картами та дослідницькими підходами до аналізу й осмислення складових концептосфери політичної науки. Для досягнення цієї мети слід розглянути спершу ментальні карти, після чого стисло оглянути основні складові концептосфери політичної науки, і вже на основі цієї інформації виділити точки перетини між ними і можливий їх синтез на рівні методології.

Останнім часом поняття «ментальні карти», «мапи розуму» тощо дедалі частіше можна побачити у рекламних повідомленнях різних тренінгів, автори яких обіцяють розвиток мислення, покращенні когнітивних можливостей, а відтак навіть і суттєво кращий фінансовий

стан тих, хто не зможе встояти перед їхніми провокативними, часто – агресивними, інформаційними нападами і заплатити за такі тренінги (іноді – суттєві суми). Мабуть, на таке стрімке поширення ментальних карт як своєрідного маркетингового способу залучення нових клієнтів на тренінги впливає і цікава милозвучність та псевдонауковість цього словосполучення: мати карту – завжди добре, бо вона допомагає орієнтуватися на місцевості, а слово «ментальність» породжує асоціації з мисленнєвою діяльністю та нагадує про «менталітет», а, як відомо, ментальністю чи менталітетом (трапляються обидва терміни) народу можна багато чого пояснити – від невдач до перемог. Також поширеними є подібні назви для ментальних карт, які передають більш чітко (інколи – дослівно) переклад англійського словосполучення *mind maps*, від якого англійською мовою утворюється слово на позначення процесу створення таких карт – *mind-mapping*, і його теж можна зустріти практично в транслітерації українською, хоч це і виглядає дещо кострубато – *майндмеппінг*, хоча у такому ж вигляді (але англомовному, відповідно – у записі латинкою) цей термін перекочував до німецької [5] та французької мов [4]. Зазвичай, коли говорять про майндмеппінг як техніку створення ментальних карт, йдеться про певний принцип організації думок, ідей, а інколи і напряму дотичну до концептосфери компоненту – концепти.

Пригадаймо, що традиційно під концептосферою розуміють сукупність концептів різного рівня та зв'язків між ними [3]. Найвищий рівень концептів, або концепти, які мають дискурсотворче значення для галузі, називають *метахтонними* концептами. Для політичної науки такими є *ВЛАДА*, *ПОЛІТИКА*, для юриспруденції – *ЗАКОН*, *ПРАВО* і т.д. Окрім цього рівня, відповідно виділяють концепти середнього та нижнього рівня. У російському посібнику з майндмеппінгу О. Бабича, виданого 2020 р. в Москві [1], ієрархія понять згадується як один з ключових принципів роботи мозку вже на самому початку книжки [1, с. 7], що також суголосно баченню структури концептосфери з її концептами різних рівнів. Також для дослідження концептосфери треба враховувати і типи зв'язків між концептами. Попри те, що таке завдання на перший погляд не видається особливо складним, бо для його виконання треба спочатку визначитися із підходом до розуміння сутності концепту як такого [2]. Якщо підійти до визначення концептів дуже утилітарно і звести їх до рівня термінів, то цілком справедливе наступне, логічне питання, що впливає із такого підходу, то це як можна визначити *зв'язки між термінами*. Найпримітивніша відповідь – одні терміни можуть бути складовими інших термінів, без яких їх дуже важко визначити, що, зокрема, часто трапляється у природничих

науках (приміром, коли науковці дискутують про природу світла і говорять про частки або про хвилі – передбачається певне розуміння терміну «хвиля» чи «частка»). Найгірша ситуація трапляється тоді, коли терміни є взаємозамінними. Принципово в явищі синонімії немає нічого поганого, але наявність кількох термінів на позначення одних і тих самих явищ веде до порушення правила Оккама (відомого ще як «лезо Оккама»), яке традиційно латиною звучить як *non sunt multiplicanda entia sine necessitate*, а українською – як вказівка не плодити сутності без потреби. Окремою темою може бути використання синонімічних (інколи – повністю, а інколи частково) термінів дослідникам з тим, щоб показати свої уподобання до тих чи інших наукових шкіл чи традицій. Приміром, можна вживати терміни «продукт-субститут» і «ерзац-продукт», при цьому в першому випадку йтиметься, з очевидністю, про англомовну економічну наукову традицію, в другому – німецькомовну. Такі мовні дублети трапляються зокрема і в медицині – між грецькою мовою та латиною: стоматолог – дантист, офтальмолог – окуліст і, можливо, деякі інші. Глибокі дослідження концептосфери можуть вказати на особливість мовних дублетів у різних мовно-культурних контекстах. Приміром, те, що у США називається *liberal* в традиції континентальних європейських підходів буде радше *лівим* (або взагалі – лівацьким – *leftist*), відповідно «ліберальне» і «ліве» («лівацьке») у США мимоволі стає цікавим мовним дублетом. Дослідження й виділення таких елементів, до речі, можливе саме за допомогою технік майндмепінгу, в якому збиратимуться різні асоціації між поняттями і за допомогою ретельнішого розгляду виявлятимуться подібності і відмінності між ними.

Звісно, розгляд можливостей застосування ментальних карт як методологічного підходу до дослідження концептосфери політичної науки потребує подальших, ґрунтовних науково-методологічних розвідок, однак побіжний огляд майндмепінгу та основних компонентів дослідження концептосфери (на прикладі політичних наук) дає можливість говорити про такі можливості методологічного синтезу: 1) за допомогою ментальних карт можливе структурування інформації, що сприятиме кращому розумінню предметного поля дослідження, особливо – зв'язків всередині цього поля між його компонентами; 2) структурування інформації про досліджувану сферу просувається «від усвідомлення властивостей, характеристик і функцій об'єкта дослідження до пошуку тих структурних елементів, зв'язків та відносин між ними, яких бракує» [с. 11] і, таким чином, складання ментальних карт дозволить виявити прогалини в концептосфері політичної науки, її компонентах і зв'язках між ними;

3) як стверджують розробники майндмепінгу, на користь візуального представлення елементів досліджуваного питання свідчить те, що «використання невербальних форм представлення інформації дозволяє зосереджувати увагу саме на ключових точках проблеми» [с. 13], відтак невербальне представлення концептосфери дозволить краще зосередитися саме на її складних компонентах, які потребують глибшого аналізу. Перспективними для подальших досліджень є аналіз можливостей застосування конкретних технік майндмепінгу для ретельного розгляду складових концептосфери політичної науки і мереж всередині неї.

Література:

1. Бабич А. В. Эффективная обработка информации (Mind mapping): учебное пособие. Москва, Национальный открытый университет «ИНТУИТ», 2020. 280 с.
2. Кожушко І., Про специфіку вживання терміна “концептосфера” в сучасній когнітивній лінгвістиці / *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 22. С. 285–289.
3. Приходько А. М., Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя. 2008. 332 с.
4. Deladrière J.-L., Le Bihan F., Mongin P., Rebaud D. Organisez vos idées avec le Mind Mapping. Paris: Dunod, 2007. 164 p.
5. Svantesson I. Mind Mapping und Gedächtnisstraining. Bremen: PLS Verlag, 1992. 110 s.